

Joan Manel Abril Campoy

L'evolució de la situació de **La dona a Andorra**

des de la perspectiva jurídica

Joan Manel Abril Campoy

L'evolució de
la situació de
la dona
a Andorra

des de la perspectiva jurídica

L'evolució de la situació de la dona a Andorra
des de la perspectiva jurídica

Primera edició: desembre del 2019

Coordinació: Maria Martí Cañellas
Disseny i compaginació: Agustí Ibáñez / Premsa Andorrana, SA
Correcció: Josep Maria Montraveta / Premsa Andorrana, SA
Dipòsit legal: AND.687-2019
ISBN: 978-99920-58-22-0

© Joan Manel Abril Campoy

© d'aquesta edició: Fundació Julià Reig

Fundació Julià Reig
Plaça de la Germandat, 9
Sant Julià de Lòria - Principat d'Andorra
Tel.: + 376 800515
fundaciojuliareig@reig.ad

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, començant-hi la reprografia i el tractament informàtic com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec, resten rigorosament prohibides sense autorització escrita de l'editor i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

SUMARI

Pròleg	pàg. 5
I. Previ.	pàg. 8
II. El dret públic i la situació de la dona a Andorra abans de la Constitució: majoria d'edat, dret de vot, accés als càrrecs públics.	pàg. 13
III. El dret privat abans de la Constitució: dues fites rellevants, el Decret del Contracte de treball de 1974 i la regulació del règim econòmic matrimonial el 1975.	pàg. 17
IV. La Constitució de 1993 i el canvi de paradigma. Anàlisi de determinades qüestions actuals.	pàg. 26

PRÒLEG

Aquest assaig sobre l'evolució de la situació jurídica de la dona a Andorra neix de la confluència de la iniciativa de la Fundació Julià Reig, i en concret del compromís de la Maria Martí, respecte del tractament de la dona a Andorra en diferents parcel·les (social, sanitària, educativa, política, econòmica, etc.) i la meua implicació personal a abordar quin ha estat, des del punt de vista jurídic, el protagonisme de la dona a les Valls d'Andorra.

L'anàlisi efectuada, i que el lector té al seu abast a les pàgines següents, preveu tres etapes diacròniques: la primera, en què s'evidencia com des del segle XVIII i XIX la dona a Andorra es troba en una situació similar a la dona a Catalunya. És a dir, gaudeix d'importants facultats en l'àmbit familiar i successori, sempre, però, que aquestes hagin estat establertes com a conseqüència de l'autonomia de la voluntat (capítols matrimonials en què es pactaven heretaments, o testaments amb clàusula distributària). En canvi, en l'àmbit patrimonial, la seva situació és la pròpia d'una persona amb la capacitat d'obrar limitada que requereix el complement de capacitat per a poder actuar de manera vàlida.

Una segona etapa examina l'evolució jurídica de la dona durant el segle XX i abans de la Constitució del 1993. En aquesta fase els drets assolits, tant en l'esfera pública (dret de sufragi actiu i passiu) com privada (regulació dels drets de la dona treballadora segons la normativa del 1974 del contracte de treball o la disciplina del règim econòmic matrimonial a Andorra el 1975, on ja es recull la possibilitat que la dona pugui desenvolupar professions, oficis i càrrecs públics), són, en molts casos, tributaris de l'impuls de dones que han avantposat el reconeixement dels seus drets davant altres necessitats i que han estat reconeguts pel M. I. Consell General.

I una tercera etapa, que té com a punt de sortida l'aprovació de la Constitució d'Andorra de l'any 1993 i la constatació en el seu article 6 del principi d'igualtat.

Les línies que el lector té a les seves mans no es limiten solament a exposar de manera objectiva un panorama evolutiu de la situació jurídica de la dona, sinó que porten a terme un seguit de reflexions rellevants en la consecució de fites encara no assolides.

És cert que amb la Constitució de l'any 1993 la igualtat formal, en el sentit de l'article 6.1, ja ha estat aconseguida, de manera que esdevé

avui en dia impensable que una norma jurídica o una administració pública pugui diferenciar o tractar de manera diferent una dona pel sol fet de ser dona. Aquest no és el problema avui en dia.

El que es requereix és aprofundir i treballar en la identificació de les situacions en què no s'ha aconseguit la igualtat real. En efecte, l'article 6.2 de la Constitució, després d'haver enunciat la igualtat formal, estableix un mandat per als poders públics, per tal que desenvolupin les actuacions necessàries perquè la igualtat i la llibertat siguin reals i efectives.

Una ullada al panorama mundial permet constatar que, malauradament, Andorra, com a país desenvolupat i amb un Estat de dret i social, es veu afectada per la mateixa pandèmia. La violència masclista apareix també a les Valls com a xacra social i, igualment, ens trobem amb històriques diferències retributives i promocionals en el món de l'empresa privada. No obstant això, a diferència d'altres estats, l'impuls dels poders públics es mostra, al meu criteri, més encertat i més contundent per a erradicar aquests elements nocius del sistema.

Així, es pot esmentar una normativa de l'any 2015, en matèria de violència de gènere i domèstica, molt avançada des de la comparació amb les regulacions de l'entorn, no solament per apostar decididament pel tractament interdisciplinari, preventiu i educatiu, sinó per considerar directament els fills de la dona maltractada també com a víctimes de violència, o una Llei de l'any 2019, relativa a la igualtat de tracte i de no discriminació, que modifica el Codi de relacions laborals del 2018 per impedir i sancionar les diferències retributives per raó de sexe.

En definitiva, la finalitat d'aquest assaig consisteix a evidenciar el camí recorregut, que ha estat molt llarg i dur, però també a advertir que la veritable igualtat no es pot aturar en les proclames que tots els individus són iguals, sinó a remoure i impulsar des dels poders públics, gràcies a l'actitud proactiva de les associacions, els esculls que encara resten per a gaudir d'una veritable igualtat real. Esperem que aquesta part del recorregut sigui més curta que la que ens ha dut fins aquí.

Joan Manel Abril
3 de gener del 2020

I. PREVI

L'estudi de la situació de la dona a Andorra no difereix del que ha succeït en altres estats de l'entorn. Poden variar les dates en les quals s'assoleixen determinats drets dels quals ja gaudien els homes (vot, accés als càrrecs públics, administració dels béns de la família, etc.), però els problemes són, en essència, similars. Es tracta d'observar com en el dret andorrà, el qual ha estat –sobretot en l'àmbit del dret privat– tributari del dret romà i del dret català anterior al Decret de Nova Planta (vegeu quant al sistema de fonts, la sentència del Tribunal Superior de Justícia d'Andorra de 18 de novembre de 2004 i la Llei de successions per causa de mort de 18 de desembre del 2014), la dona desenvolupava un paper rellevant en l'àmbit familiar o successori, però restava preterida en altres parcel·les, com eren el dret contractual, el dret de la persona o els drets reals o, de manera molt clara, el dret mercantil.

Aquest estudi no pretén altra cosa que donar notícia del llarg camí que s'ha hagut de recórrer fins arribar a una igualtat formal davant de la llei (sense perjudici de recordar que la igualtat material, com a mandat dels poders públics, encara presenta dificultats com, per exemple, la diferència de sous per a les dones directives que desenvolupen treballs iguals als homes a l'empresa privada), amb unes pinzellades diacròniques a l'evolució del dret públic i del dret privat andorrà.

En aquest sentit, esdevé adequat prendre com a punt de partida la situació de la dona en el si de la família andorrana, que participava en les mateixes notes que la catalana, abans que el segle XX s'iniciés el camí per a la consecució de la igualtat formal. Malgrat que la subordinació de la dona amb relació a l'home era palesa, sí que volem fer referència a una sèrie d'institucions que permetien a la dona desenvolupar un paper molt rellevant en el si de la família i en l'organització del destí successori dels béns del seu marit.

Des d'un punt de vista romàntic (PUIG FERRIOL-ROCA TRIAS *Institucions del Dret Civil de Catalunya*, Barcelona, 1991), l'atorgament de capitols matrimonials s'assimilava a la dotació d'una Constitució per a la família, tota vegada que s'organitzava la seva forma

d'encarar el futur, les posicions i facultats de les parts, el control i funció de la casa familiar, així com el destí del patrimoni familiar.

De fet, l'evolució d'aquestes cases familiars, amb el seu cap de casa, ha estat el germen del teixit empresarial andorrà, el qual es nodreix actualment d'empreses de caire familiar, que provoquen que el dret successori i mercantil actual hagi de prendre en compte aquesta realitat social. En aquest sentit es porta a terme la regulació de les societats mercantils des d'una òptica contractualista i amb una dosi de realisme, la qual cosa implica el reconeixement de l'eficàcia dels protocols familiars.

Així, reprement l'estudi històric dels capítols matrimonials, aquests a Andorra s'acompanyaven de l'atorgament d'un heretament, en el qual de manera ordinària es nomenaven hereus irrevocables els contraents i s'hi contenia una promesa d'heretar el fill o filla que designessin aquests contraents. Alhora, s'incloïa el dot que aportava la família de la dona (en el seu cas, l'escreix a favor d'aquesta) i als no designats hereus (els coneguts com a cabalers) se'ls atribuïa i concretava la seva llegítima o bé es reservaven els heretants alguns béns per a disposar per testament.

No és ara el moment d'examinar el funcionament dels heretaments (que avui en dia formen part del concepte genèric de pactes successoris), les seves classes o els seus efectes (per això, ens podríem remetre a LALINDE ABADÍA *La problemática histórica del heredamiento, Anuario de Historia del Derecho español*, XXXI, 1961, pàg. 195 i següents; EGEA I FERNÁNDEZ *Els heretaments a Catalunya, Temes de Dret Civil català*, Barcelona, 1984, pàg. 119 i següents; PUIG FERRIOL-ROCA TRIAS *Instituciones del Dret Civil de Catalunya*, Barcelona, 1991, i PUIG FERRIOL a ABRIL CAMPOY, AMAT LLARI, BARTUMEU MARTÍNEZ I CECCHINI ROSELL *Fonaments de Dret Privat Andorrà*, Andorra, 2018, vol. I. *Dret de successions*), sinó solament de posar en relleu que, mentre la dona es trobava supeditada al poder del marit (l'anomenada *manus marital*) i requeria el seu consentiment per a actuar, de manera que la seva capacitat d'obrar es trobava limitada, gaudia de dos àmbits de poder (familiar i successori) que no podem silenciar i

que evidenciaven que, tant en el dret català com andorrà, s'iniciava un incipient reconeixement de la capacitat de la dona per a prendre decisions rellevants que vinculaven a la família i al destí de la casa familiar.

La primera fita important és que en aquests capítols matrimonials que es porten a terme al llarg dels segles XVIII, XIX i XX, i en els quals s'institueix un hereu irrevocable mitjançant l'expedient de l'heretament, els heretants solen reservar-se l'administració i l'usdefruit dels béns que integren la futura herència i aquest usdefruit, quan, en molts casos i en atenció a la major esperança de vida de la dona, s'atribueix a aquesta se sol conèixer amb el nom d'usdefruit de "regència" i de la lectura dels capítols matrimonials d'aquests segles es pot constatar com a la usufructuària se la qualifica com a "senyora, majora i poderosa". És a dir, no es tracta d'una mera atribució formal, sinó que la dona, com a consort supervivent, ostenta la possessió, l'ús i el gaudi de tots els béns que integren el cabal hereditari.

I la segona fita rellevant és que era freqüent en els heretaments a favor dels contraents que s'incloués una promesa d'heretar fill o filla del matrimoni celebrat entre els contraents. En aquest sentit, s'insereix en els heretaments la clàusula distributària, en virtut de la qual els esposos s'autoritzen, pel cas que un d'ells premori, que sigui l'altre el que designarà el fill o filla (o més d'un), fins i tot amb la possibilitat de distribuir els béns de l'herència del premort i de la seva, i, pel cas que mori sense fer-ho es designaven dos parents propers per a efectuar l'elecció.

Com es pot observar, la clàusula distributària esdevé una excepció al caire personalíssim del negoci *mortis causa*, tota vegada que permet l'elecció d'hereu per part del supervivent en l'herència del premort i en la seva pròpia, així com la distribució dels béns del cabal hereditari. Aquesta facultat d'elecció, freqüent a les escriptures públiques de capítols matrimonials, evidencia el paper preponderant de l'esposa en la direcció del patrimoni familiar en vida (usufructuària de regència) i en la determinació del destí successori, mitjançant la facultat conferida d'elecció d'hereu o hereus i de partició del cabal hereditari.

Hem considerat necessari esmentar aquestes dues fites històriques que demostren el poder que la pròpia autonomia dels consorts atribuïa a la dona vídua amb relació al destí del patrimoni familiar, front a les limitacions que en el tràfic jurídic aquesta patia, tota vegada que la seva capacitat d'obrar es considerava limitada i requeria per la contractació, l'adquisició de béns o la constitució de gravàmens el consentiment del marit, així com, en l'àmbit del dret públic, no gaudia del sufragi actiu ni passiu ni podia accedir als càrrecs públics. Aleshores, en aquells temps pretèrits es podia ressenyar aquesta diferenciació de tracte entre el dret públic i el privat imperatiu que la limitaven, mentre que l'àmbit de l'autonomia privada, que permetia el desplaçament del dret dispositiu, possibilitava aquestes situacions de control i de fixació del destí, en aquelles èpoques i ara també, tan important, del patrimoni de la família.

II. EL DRET PÚBLIC I LA SITUACIÓ DE LA DONA A ANDORRA ABANS DE LA CONSTITUCIÓ: DRET DE VOT I ACCÉS ALS CÀRRECS PÚBLICS

Des de l'òptica dels drets polítics i de l'accés als càrrecs públics la dona al Principat d'Andorra patia una clara limitació en els seus drets polítics, així com en l'accés als càrrecs públics.

Quant als drets polítics, el 15 de maig de 1968 es va presentar una sol·licitud al Consell General, per part de més de 370 dones andorranes, en la qual s'instava el Consell General al reconeixement a la dona andorrana del dret a votar (sufragi actiu) i a ésser elegides.

El Consell General (la font prové del propi web del Consell General) va resoldre concedir el dret a votar (sufragi actiu), però va refusar el dret a ésser elegides (sufragi passiu) en els següents termes:

“Vista la present, el Consell General decreta:

1er.- Per majoria de 10 vots a favor, 8 en contra i una absència, informar favorablement que sigui reconeguda a la dona andorrana la facultat de votar.

2on.- Per majoria de 12 vots a favor, 6 en contra i una absència, informar desfavorablement la petició pel que es refereix a la facultat d'ésser elegides.

3er.- Per unanimitat, trametre l'expedient als MM. II. Srs. Delegats Permanents amb els informes de les Hbles. Corporacions Locals i el del M. I. Consell General.”

El reconeixement del dret de vot a les dones andorranes, però no el dret a ser elegides, es va implementar pel Decret dels Delegats Permanents de data 14 d'abril de 1970. En canvi, els homes andorrans gaudien del dret al sufragi actiu des de l'any 1933, encara que amb etapes de suspensió de l'any 1941 al 1945 (Segona Guerra Mundial) i de privació durant els anys cinquanta i seixanta.

Aquesta conquesta parcial cap a la plenitud dels drets polítics es va tornar plena a conseqüència de la presentació al Consell General, en data 17 de maig de 1973, per part de dos Conselles Generals (Jaume Bartumeu Canturri i Òscar Ribas Reig), d'una moció per atribuir a les dones andorranes el dret a ser elegibles, que fou admesa pel Consell General (segons les fonts del Consell General en la sessió ordinària del dia 24 de maig de 1973).

El Decret dels Delegats Permanents de data 5 de setembre de 1973 equiparava, quant al sufragi passiu, els homes i les dones que estiguessin en possessió de la ciutadania plena:

“Són elegibles, en les mateixes condicions i amb les mateixes limitacions que els homes, les dones en possessió de la ciutadania andorrana plena.”

La possibilitat de les dones de ser elegides va permetre l'accés d'aquestes als càrrecs públics, derivat de les seves candidatures en les eleccions, ja fossin comunals o generals. Així, la primera Consellera General que surt elegida a les eleccions generals fou l'any 1986.

Respecte dels altres càrrecs públics en administracions públiques o parapúbliques, així com en l'administració de justícia o la fiscalia, la presència de la dona fou molt minvada i no va ser fins després de la Constitució de 1993 que la seva presència va començar a ésser notable i avui en dia, en molts casos, majoritària (Batllia, Fiscalia, Consell Superior de la Justícia, Registre Civil, lletrades de Govern, etc.).

No obstant això, des del Decret dels Delegats Permanents de 15 de novembre de 1975 s'admetia que cada cònjuge pogués exercir lliurement una professió o funció pública, ofici, indústria, comerç o càrrec (art. 3.1).

Des del punt de vista social, i sense perjudici de referir-nos posteriorment a la regulació del contracte de treball, el M. I. Consell General va aprovar en les sessions de 17 de juliol i 22 de desembre de l'any 1978, amb modificacions posteriors (28 de maig de 1979, 26 de juny de 1980, 25 d'abril de 1984, 13 de juliol de 1990 i 22 de juny de 2000), el Reglament laboral.

La finalitat d'aquesta norma era iniciar el desenvolupament de la política social en consonància amb el desenvolupament econòmic i social que havia experimentat Andorra. Així, va atendre realitats socials necessitades de protecció com ho eren els immigrants, els menors d'edat o la dona. En aquesta línia d'idees, l'exposició de motius del primer reglament laboral disposava que:

II. El dret públic i la situació de la dona a Andorra abans de la Constitució

“El Títol V està dedicat íntegrament a regular les relacions laborals de la dona. El legislador estableix ben palesament que la remuneració laboral ha d’èsser tractada de manera absolutament igualitària entre l’home treballador i la dona treballadora, sense cap mena de discriminació. Una norma mínima de protecció de la maternitat en els períodes prenatals i postnatals apareix com a necessària i imprescindible dins de la normativa. Clàusules igualitàries i de protecció que la voluntat del legislador considera absolutament imprescindibles i l’obligatorietat estricta en tota la praxi laboral del Principat.”

I el cos normatiu contenia aquelles previsions. Per una banda, l’article 25, de manera categòrica, determinava que “La dona disfrutarà del mateix salari que l’home a treball igual”. Extrem que, malgrat les disposicions legals, fins i tot recents, encara constitueix, actualment, una assignatura pendent de la societat andorrana, igual que s’esdevé en l’entorn europeu.

I, per l’altra, els articles 26 a 30 s’adreçaven a la protecció de la maternitat, i disciplinaven el període de descans, el dret a rebre prestacions en efectiu i mèdiques, l’alletament i la prohibició de realització d’hores extraordinàries durant l’embaràs i l’alletament.

**III. EL DRET PRIVAT ABANS DE LA CONSTITUCIÓ:
DUES FITES RELLEVANTS, EL DECRET DEL
CONTRACTE DE TREBALL DE 1974 I LA REGULACIÓ
DEL RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL EL 1975**

Des de la perspectiva de les relacions juridicoprivades, i sense oblidar que l'autonomia de la voluntat dels consorts recollida en l'atorgament d'heretaments en capítols matrimonials ja conferia un poder d'actuació a la dona molt allunyat de les prohibicions legals, es va haver d'esperar, quant a la regulació del contracte de treball, l'any 1974, i pel que fa a la condició civil de la dona andorrana i al règim econòmic matrimonial, fins a l'any 1975.

El 15 de gener de 1974 els Delegats Permanents dels Co-prínceps van aprovar el Decret sobre el contracte de treball. Aquesta norma no constituïa, ni ho pretenia ser, una regulació completa i exhaustiva del contracte de treball, sinó, tan sols, substituir les normes romanes de l'arrendament de serveis, anacròniques i obsoletes, per unes bases fonamentals flexibles i que fos completada per la jurisprudència.

Dins d'aquestes bases que havien de possibilitar la seva aplicació a les noves realitats derivades dels canvis econòmics i socials que havien experimentat les Valls, esdevé oportú ressenyar dos extrems: el primer, quant als efectes del contracte (fonamentalment, en seu de salari), l'article 3.4 prohibia tota discriminació salarial per raó del sexe del treballador. I, el segon, la previsió (art. 6.1) de períodes de descans per maternitat o adopció amb atur de treball, que després (modificació de 14 de desembre de 1995) fou ampliada a la impossibilitat d'acomodar (art. 8) una dona embarassada.

Com es pot observar, existeix una clara actuació homogènia de protecció de la dona, encara que incipient, entre el Decret del contracte de treball de 15 de gener de 1974 que disciplina el contracte de treball, els seus efectes i la seva extinció, i els avenços que l'any 1978 aportarà el Reglament laboral, abans comentat.

Pel que fa al dret civil, hem d'esperar fins al Decret dels Delegats Permanents de 15 de novembre de 1975, en el qual es regula la condició civil de la dona andorrana des de la igualtat, la determinació del seu domicili i la possibilitat d'exercir càrrecs i professions o la potestat respecte dels seus fills, així com el règim econòmic matrimonial i l'autonomia patrimonial de què disposa.

El decret de 15 de novembre de 1975 inicia la seva exposició de motius amb el reconeixement de les aspiracions de les dones andorranes, consistent en l'atorgament del dret de vot actiu i passiu per part dels Coprínceps. Aquest camí cap a la igualtat entre homes i dones, que s'havia endegat en l'àmbit públic, es trobava orfe de regulació en el dret privat andorrà, on, en paraules de l'exposició de motius, “no obstant, un conjunt d'institucions del Dret civil vigent al Principat, concernent a la dona casada, restava en contradicció amb aquell esperit i amb la realitat quotidiana”.

Resultava rellevant que el propi Decret de l'any 1975 reconegués que la realitat social havia superat les prohibicions anacròniques que encara pesaven sobre la dona (d'algunes de les quals ja n'hem donat notícia mitjançant el breu estudi de les clàusules distributàries en els heretaments a favor dels contraents) i que s'introduís com un element d'actualització i de coherència del dret andorrà.

Aquest Decret de 1975 contenia 10 articles, els quals seran objecte de comentari per la seva rellevància, però és indubtable reconèixer que el pòrtic del Decret s'iniciava amb la proclama del principi d'igualtat:

“Art. 1. El matrimoni atribueix a ambdós cònjuges els mateixos drets i els imposa també el compliment d'iguals deures.

2. Els cònjuges no poden modificar ni derogar els drets i deures que la llei estableix com a conseqüència del matrimoni.”

Es partia de la igualtat dels consorts com a conseqüència del matrimoni, la qual cosa comportava l'atribució dels mateixos drets i deures. És a dir, el punt de partença ja no era la subordinació de la dona casada a l'espòs, sinó un règim igualitari. Malgrat que aquesta igualtat formal es prediqués a l'article 1 del Decret, en alguns supòsits encara s'atribuïa la decisió al marit, amb subordinació de la dona, respecte de determinats extrems que comentarem.

I aquesta igualtat i els efectes que generava s'aplicaven als matrimonis fos quina fos la seva data de celebració (art. 11.2, disposició transitòria); és a dir, la retroactivitat de la norma resultava l'expedient adequat per a corregir les desigualtats anteriors no consumades.

Com a conseqüències d'aquesta proclamació del principi d'igualtat, s'establien els següents corol·laris:

a) La determinació del domicili (art. 2) pertany de manera conjunta al marit i a la muller. I, pel cas d'absència o incapacitat d'un dels consorts corresponia a l'altre la fixació del domicili. A més, la protecció del domicili familiar i del mobiliari domèstic s'evidenciava des del moment en què per a disposar d'aquest, calia el consentiment d'ambdós, encara que un d'ells no fos titular. No obstant això, la preeminència del marit encara es deixava notar en cas de desacord. Així, si hi havia desacord quant a la fixació del domicili familiar, l'article 2.2, determinava que "En els casos de desacord entre els cònjuges, la determinació del domicili conjugal s'atribuirà al marit". Malgrat tot, existia una cautela per a protegir a la dona: "però la muller no tindrà el deure d'acceptar aquesta decisió, si demostra que comporta inconvenients greus per a la família. En aquest cas podrà sol·licitar sense cap mena de formalitats processals la intervenció del Batlle, el qual, després d'escoltar el parer dels cònjuges i dels fills majors de setze anys i, si ho creu convenient, també dels fills menors de setze anys, procurarà una avinença sobre determinació del domicili familiar, i si aquesta avinença no és possible, decidirà el Batlle sense ulterior recurs el que cregui més convenient als interessos de la família".

b) Cada cònjuge pot exercir lliurement una professió o funció pública, ofici, indústria, comerç o càrrec, i realitzar tots els actes inherents a l'exercici i protecció d'aquestes activitats sense el consentiment ni autorització de l'altre (art. 3). S'afegeix que la necessitat de comptar amb el consentiment del marit, com a mostra d'una capacitat d'obrar limitada, ha estat erradicada i s'ha imposat l'autonomia patrimonial i negocial. En aquest sentit, l'article 3.2 disposa que marit i muller poden obrir tota mena de comptes bancaris en entitats de crèdit, estalvis o semblants, alhora que ostenten ple poder de disposició dels béns dipositats, sense cap intervenció de l'altre consort. S'elimina d'aquesta forma el règim de la *manus marital* que comportava de fet i de dret una consideració de la dona com una persona amb la seva capacitat d'actuar restringida i que requeria per a la

validesa dels seus actes la intervenció del seu representant legal. És per això que, en seu de règim econòmic matrimonial (art. 6), es preveu la possibilitat que cada cònjuge atribueix a l'altre voluntàriament, i en tot moment revocable, l'administració dels seus béns, tota vegada que ja no existeix la representació o administració a favor del marit, pròpies d'èpoques anteriors.

c) L'exercici de la potestat sobre els fills s'atribueix també de manera conjunta al pare i a la mare (art. 4), i es preveu la incidència de la separació dels consorts en l'exercici d'aquesta o, en una època històrica, en la que encara no existia el divorci vincular, es determina que les ulteriors noces del consort supervivent no afecten la potestat sobre els fills, que serà exercida sense cap intervenció del nou consort (art. 4.5). No obstant això, igual que succeïa en la determinació del domicili familiar, encara l'any 1975 es deixa notar la preeminència del marit en la regulació, tot i disposar de cauteles a favor de l'esposa. En aquest ordre d'idees, quan es produïa un desacord entre els pares s'afirmava que la decisió correspondria al pare. Però, en aquest cas "la mare podrà recórrer (sic, impugnar) aquesta decisió sense cap mena de formalitats processals davant el Batlle, si creu que la decisió del pare és contrària als interessos dels fills. El Batlle, després d'escoltar el parer dels pares i dels fills majors de setze anys, i si ho creu convenient, també dels fills menors de setze anys, procurarà obtenir l'avinença dels pares, i, si això no es possible, adoptarà sense ulterior recurs la decisió d'aquell dels dos progenitors que cregui més convenient als interessos dels fills". I s'assenyalava també que el recurs davant del Batlle no impedia al pare adoptar les mesures urgents necessàries per a evitar un greu perjudici als interessos dels fills (art. 4.2 i 3).

d) Dins dels sistemes de protecció dels menors, el Decret de 1975 possibilitava que tant el pare com la mare instituïssin en testament una tutela per al fills menors d'edat (art. 5). I si ambdós consorts empraven aquesta facultat, l'exercici d'aquesta correspondria a les persones nomenades pel cònjuge que hagués exercit en darrer lloc la potestat. Malgrat aquestes disposicions, encara torna a ressorgir la

preeminència del marit en seu de commoriència, quan l'article 5.3. determina que "En cas de mort simultània dels pares, que exerceixin conjuntament la pàtria potestat, correspondrà l'exercici de la tutela a les persones nomenades pel pare".

Al marge de les reformes de determinades institucions civils per a implementar el principi d'igualtat jurídica, encara que com hem vist de forma no absoluta, sinó amb reminiscències envers el poder del marit, esdevenia necessari també disciplinar el règim econòmic matrimonial i la regulació dels poders, facultats i deures de la muller casada. A aquesta parcel·la jurídica es destinen dels articles 6 a 10 del Decret.

El règim econòmic matrimonial, igual que succeïa a Catalunya, era a manca de capítols matrimonials atorgats davant de notari, el règim de separació de béns. Així, es determinava el sistema de separació com a règim supletori a les Valls d'Andorra i això suposava unes conseqüències gens menyspreables.

En primer terme, aquest règim legal ja era el supletori a les Valls d'Andorra, d'acord amb el règim de fonts del dret en matèria de dret privat a les Valls (vegeu la sentència del Tribunal Superior de Justícia d'Andorra de 18 de novembre de 2004), que establia l'aplicació com a lleis pròpies el dret català anterior al Decret de Nova Planta de Felip V de l'any 1716.

En segon terme, el règim de separació de béns que històricament es conceptuava com un règim de separació limitada, temperat per la institució del dot i de les institucions parafamiliars, iniciava un camí sense retorn envers un règim de separació absoluta de béns i sense comunicació entre els patrimonis dels esposos.

En efecte, l'article 6 del Decret establia els caràcters propis del règim de separació, segons el qual el gaudi, administració i disposició dels béns propis correspon a cada consort, sense intervenció de l'altre. L'administració, com ja hem ressenyat amb anterioritat, es pot atribuir a l'altre consort, amb caire revocable, de forma expressa o tàcita. El consort que administra els béns privatis de l'altre respon amb la diligència dels béns propis (*quam in suis*) i només haurà de

restituir els fruits existents en el moment d'extingir-se l'administració o aquells que hagi invertit o consumit en interès propi. Si els béns privatis de l'altre es gestionen contra la voluntat del consort, s'hauran de restituir tots els béns percebuts o que s'haguessin hagut de percebre pel titular dels béns i es respon personalment dels danys produïts en els béns gestionats per qualsevol classe de culpa.

Aquesta separació de béns es va anar convertint en absoluta quan el dot i les institucions paradotals van caure en desús, de manera que l'única forma de comunicació dels béns entre els consorts va restar a l'empara de la seva autonomia de la voluntat (obertura de comptes conjunts, adquirir béns amb pacte de supervivència o intestar per part d'un consort béns a nom de l'altre, ja fos totalment o parcial). El problema d'aquests darrers expedients (pactes de supervivència i intestació de béns) rau en el fet que una vegada s'admet la separació judicial o el divorci amb la Llei qualificada del matrimoni de 30 de juny de 1995, a Andorra no actua el principi de subrogació real, sinó el de titularitats formals. Això significa que el titular dels béns serà qui aparegui com a tal en els registres públics o escriptures, a la vegada que d'acord amb l'article 6.2 cada cònjuge podrà provar per qualsevol mitjà la propietat exclusiva d'un bé i si l'altre acredita que ha posat els diners per a l'adquisició totalment o parcial se'n presumirà la donació del numerari (vegeu la STSJA de 18 de novembre de 2004 i ABRIL CAMPOY *La liquidació del règim econòmic matrimonial de separació de béns en l'ordenament jurídic andorrà* a PASTOR VILANOVA, P. *Aspectes de la jurisprudència andorrana. Balanç de 20 anys de Constitució*, Andorra, 2014, Universitat d'Andorra, pàg. 18 a 28).

Aquesta separació de béns absoluta i la manca d'utilització dels beneficis viduals derivats de l'autonomia de la voluntat pot provocar, si la dona no ha estat incorporada al mercat laboral, així com la migradesa dels beneficis viduals derivats del dret de família i successori, la producció de situacions de desprotecció del consort supervivent.

Respecte de les despeses familiars, el Decret de 15 de novembre de 1975 (art. 7) determina, en primer terme, que la contribució es realitza segons allò pactat en capítols matrimonials. En defecte

de capítols, en règim de separació de béns es contribueix en proporció als ingressos i, si aquests esdevenen insuficients, la contribució es porta a terme solidàriament entre els seus patrimonis, a no ser que es tracti de despeses notòriament excessives o inútils per a la família, segons les seves possibilitats econòmiques.

Si un dels consorts incompleix el deure de contribuir al sosteniment de les despeses familiars, es faculta l'altre per a sol·licitar l'embargament dels ingressos o rendes que percebi l'incomplidor i en funció del que determini el Batlle. Aquest podrà adoptar també les mesures d'assegurament que consideri oportunes després d'escoltar els consorts (art. 7.3).

Veurem com aquest Decret de 1975 s'ha d'emprar, junt amb la Llei qualificada del matrimoni, de les unions civils i de les parelles estables, per a obtenir una imatge del règim tant personal com patrimonial de les diferents formes de família a Andorra, però, això sí, interpretat de conformitat amb els mandats constitucionals en allò que no ha estat derogat per normes postconstitucionals.

I, en darrer terme, el Decret de 15 de novembre de 1975, sota el títol "autonomia patrimonial", implementa el principi d'igualtat en el vessant de la dinàmica i estàtica patrimonial. Així, des de l'àmbit de dominació o de poder, l'article 8.1 afirma que cada cònjuge pot, sense llicència de l'altre, adquirir béns a títol oneros o gratuït, disposar dels seus béns privatis i realitzar qualsevol acte jurídic de caire patrimonial, a més de reconèixer la capacitat processal per ésser part, quan assevera que cada consort pot comparèixer activament o passiva en qualsevol classe de judicis, processos, expedients o recursos.

Com a manera d'adquisició de béns, l'article 10 admet la validesa de les donacions entre consort, reaccionant així contra el dret anterior que proclamava la seva nul·litat, però amb respecte als drets dels creditors, tota vegada que es determina que aquestes donacions no perjudicaran els creditors del donant. S'opta, per tant, per un sistema de protecció objectiu dels creditors –el no perjudici– front a altres solucions de l'entorn que prefereixen un sistema subjectiu fonamentat en la noció de frau.

Aquestes donacions eren susceptibles de revocació per les causes generals de revocació i s'afegia (art. 10.2) que també el cònjuge innocent les podrà revocar en els casos de separació judicial.

Aquest darrer incís s'ha d'entendre derogat, atès que avui ha estat superat per la nova regulació de les crisis matrimonials que es conté a la Llei qualificada del matrimoni de 30 de juny de 1995. En aquest sentit, a diferència del que succeïa abans i del que és propi d'altres sistemes jurídics (com, per exemple, als Estats Units), les regulacions de les crisis de parelles en l'entorn europeu han abandonat fa temps la noció de consort o convivent innocent front al culpable, atès que s'entén que en els sistemes de crisis de parella-remei (front als sancionadors) del que es tracta és d'establir les mesures definitives que possibilitin una convivència per separat, amb o sense extinció del vincle (divorci o separació, respectivament), i cada vegada més amb el trencament definitiu dels lligams o vinculacions que existien entre els consorts o convivents.

Per altra part, des de la dinàmica patrimonial, és a dir, des de l'òptica de l'intercanvi de béns i serveis, es preveu que cada cònjuge pot contractar i obligar-se, per si mateix, amb relació al seu patrimoni i que (art. 9) els actes i contractes que els consorts, constant matrimoni, celebrin entre ells a títol oneros són vàlids. No obstant això, es manté una cautela en favor de la protecció dels creditors per evitar que la contractació entre cònjuges es pugui emprar com a mecanisme fraudulent per a buidar la responsabilitat patrimonial d'un dels consorts. Així, l'article 9 estableix que en cas d'impugnació judicial, els demandats (consorts) hauran de provar el caire no fraudulent del contracte.

L'extens comentari d'aquest Decret de 15 de novembre de 1975 es justifica perquè, com s'ha tingut ocasió d'apreciar, confirma, per una banda, l'exercici per la dona de qualsevol professió o ofici i l'accés als càrrecs públics, i, per l'altra, perquè, des de l'òptica del dret privat, implementa, encara que amb algunes disfuncions ja ressenyades, el principi d'igualtat de la dona casada, la qual deixa d'estar sota el control del marit, i li atribueix, amb plena igualtat, una total autonomia patrimonial respecte dels seus béns privats i d'actuació en el tràfec jurídic.

**IV. LA CONSTITUCIÓ DE 1993 I EL CANVI DE
PARADIGMA. ANÀLISI DE DETERMINADES
QÜESTIONS ACTUALS**

L'adopció el 28 d'abril de 1993 d'una Constitució moderna per part d'Andorra va influir necessàriament en el tema que és objecte d'estudi. La Constitució és la norma suprema de l'ordenament jurídic amb vinculació als poders públics i ciutadans (art. 3.1 Constitució d'Andorra) i configura l'Estat andorrà com a independent, de dret, democràtic i social (art. 1.1 Constitució d'Andorra).

No és aquest el moment d'efectuar un estudi profund del dret constitucional andorrà (per això, vegeu ISIDRE BARTUMEU MARTÍNEZ *Introducció al sistema constitucional del Principat d'Andorra*, Set Claus, Andorra, 2010), però sí de ressenyar que la Constitució, com a norma suprema, conté el disseny i l'organització de l'Estat, així com els drets i deures dels ciutadans i les garanties per a la seva protecció.

Des d'aquesta òptica, no hi ha dubte que la Constitució proclama el principi d'igualtat i ho fa des de dues perspectives diverses.

La primera, la igualtat formal, com a apoteigma liberal que ha arribat fins als nostres dies i que, com no podia ésser d'una altra forma, es conté entre els drets fonamentals de les Constitucions modernes. Així, l'article 6.1 de la Constitució d'Andorra diu:

“Totes les persones són iguals davant la Llei. Ningú no pot ésser discriminat per raó de naixement, raça, sexe, origen, religió, opinió, o qualsevol altra condició personal o social.”

La interdicció de la discriminació, i en particular per raó de sexe, significa que les diferències de tractament respecte de la dona per part de les normes jurídiques anteriors han de ser erradicades i que l'ordenament jurídic andorrà no pot establir conseqüències diverses per a la dona que per a l'home en situacions iguals.

La vulneració del principi d'igualtat es produirà sempre que es tractin situacions iguals de manera diversa. Solament serà possible el tractament diferencial quan les situacions que es comparen presentin diferències des d'un punt de vista objectiu i el tractament divers sigui raonable (vegeu BARTUMEU MARTÍNEZ *op. cit.*, pàg. 242 i següents, i sentència del Tribunal Europeu dels Drets Humans de 7 d'abril del 2000).

Una qüestió que caldria plantejar-se és fins on pot arribar la força vinculant de la Constitució. És indubtable que el principi d'igualtat impedeix que l'actuació dels poders públics diferenciï per raó de sexe en la seva actuació i en la seva producció normativa, però, aquesta mateixa conclusió es pot estendre a l'àmbit de les relacions privades o de l'autonomia de la voluntat?

Sens dubte que no és el moment d'intentar respondre a una problemàtica que genera opinions doctrinals dissímils i pronunciaments judicials enfrontats, però sí deixar notícia que, arran d'un cas andorrà (Pla Puncernau), el Tribunal Europeu de Drets Humans va tenir ocasió d'apostar per l'eficàcia directa de la Constitució també en les relacions privades, en la seva sentència de 13 de juliol del 2004, i de cantar-se així a favor de l'anomenada *Drittwirkung*.

En el cas esmentat, l'any 1939 la Sra. C. P. O. va atorgar testament i va instituir hereu el seu fill F. X. P. P.

En aquest testament es contenia la clàusula següent: "El que arribi a ésser hereu haurà forçosament de trametre l'herència a un fill o net de legítim i canònic matrimoni, al que no obstant podrà posar les condicions que cregui convenients. I si mor sense fills ni nets de legítim i canònic matrimoni passarà l'herència als fills o nets dels demés instituïts o substituïts en la clàusula número 8 i amb el mateix ordre que en ella s'estableix."

La testadora va morir l'any 1949 i el seu fill F. X. P. P. va acceptar l'herència. El 1966 l'hereu i la seva esposa van adoptar a A. J.

L'hereu fiduciari va atorgar un testament i un codicil i va disposar l'any 1995 dels béns com a lliures.

El Tribunal Superior de Justícia d'Andorra, per sentència de 18-05-2000, va revocar la sentència de la Batllia i va entendre que els fills adoptius no s'entenen com a fills posats en condició i que es tracta d'una successió voluntària, de manera que la llei de la successió és la voluntat del causant.

El Tribunal Europeu dels Drets Humans va dictar sentència, de data 13-07-2004, segons la qual va entendre que no es deriva de la voluntat de la testadora l'exclusió dels fills adoptius de la successió,

la interpretació del Tribunal Superior de Justícia d'Andorra és massa forçada i que la clàusula testamentària no es pot interpretar en el context de la testadora.

A més de la igualtat formal, existeix una segona dimensió de la igualtat, coneguda com a igualtat material o real, i que es deriva de l'aposta en les Constitucions modernes per la configuració de l'Estat com a Estat social (vegeu art. 9.2 de la Constitució espanyola o l'article 6.2 de la Constitució d'Andorra).

L'article 6.2 conté un mandat d'actuació envers els poders públics, que els obliga a desenvolupar aquelles actuacions necessàries per tal que la igualtat i la llibertat siguin reals i efectives, la qual cosa comporta, per una banda, l'eliminació dels obstacles que impedeixen l'efectivitat de la igualtat, i, per l'altra, la implementació dels instruments adients per a assolir-la. L'apartat segon de l'article 6 posa l'accent en l'actuació positiva, la qual porta implícita l'eliminació dels obstacles existents:

“Els poders públics han de crear les condicions per tal que la igualtat i la llibertat dels individus siguin reals i efectives.”

Una anàlisi dels temps transcorregut des de la Constitució de 1993 fins a l'actualitat evidencia (i aquest no és solament un problema de la societat andorrana, sinó comú a l'entorn europeu) que s'han superat obstacles i s'han creat les condicions per a assolir aquest mandat de la igualtat real.

Segurament, el més adient per a posar-ho en relleu sigui analitzar determinats àmbits d'actuació que han incidit en la situació de la dona a Andorra.

La participació en els càrrecs públics

Ja hem tingut l'oportunitat de posar de manifest en aquest treball que el dret de sufragi passiu se li reconeix a la dona l'any 1973 i que l'accés a tot càrrec o professió per part d'ella es conté en el decret de 15 de novembre de 1975. Si bé en uns inicis la participació de la dona fou menor, en la legislatura dels anys 2011-2015, al Consell General es va aconseguir, i sense la necessitat d'un mandat legislatiu que ins-

taurés un sistema de quotes –com succeeix en altres països– una legislatura paritària (vegeu el web del Consell General i les dades que allí es proporcionen). En aquest sentit, s’afirma en el web referit que:

“Així doncs, durant la VI legislatura, el Consell General fou el segon parlament del món pel que fa a la presència de dones en la seva composició, una proporció que també es reflecteix a les delegacions a organismes parlamentaris internacionals i que correspon als canvis que experimenta la societat del país.”

En els darrers anys, des del 2015 fins ara, si bé no es manté la paritat (12 conselleres front a 16 consellers), el cert és que s’ha assolit una altra fita històrica rellevant per a la dona, atès que per primera vegada ocupa el càrrec de Síndica General.

La participació en altres càrrecs públics, com ara registradora civil, notària, batlles, fiscals, saigs, magistrades, membres del Consell Superior de la Justícia o magistrades del Tribunal Constitucional, és avui mostra de la normalitat que ha d’imparar i, en molts casos, permet apreciar com superen en nombre els homes (així succeeix al Registre Civil, a la Batllia, a la Fiscalia, al Saig o al Consell Superior de la Justícia).

El dret d’associació

A partir de la vigència de la Constitució de 1993, l’associacionisme femení ha estat un dels instruments emprats per a la defensa dels drets humans de la dona, alhora que ha possibilitat, mitjançant les campanyes de difusió i comunicació de les activitats de les associacions, el coneixement d’aquelles disfuncions i problemes pendents de solucionar.

El 1994 es va constituir a Andorra l’Associació de Dones d’Andorra, que, com a persona jurídica sense ànim de lucre, cerca entre les seves finalitats la defensa dels drets de les dones, la millora de la seva posició social i la recuperació de la memòria històrica. Per tal d’assolir-ho presta serveis de formació, activitats culturals i de lleure, i fomenta la mediació com a mecanisme de resolució de conflictes.

L’any 2004 es constitueix a Andorra l’Associació Stop Violències. Aquesta associació neix, segons s’indica en el seu web, de dones que durant la seva vida han patit violència.

Les finalitats cercades són portar a terme projectes per a sensibilitzar i prevenir respecte de la violència sobre les dones; procurar assistència legal i psicològica a les dones que han estat víctimes de violència i defensar els drets sexuals i reproductius de la dona a Andorra.

Menor remuneració per idèntica feina

És un fet conegut i constatat en els països desenvolupats que la dona percep menys salari o retribucions per a la realització de la mateixa feina i que aquesta desviació s'agreuja a mesura que augmenta el càrrec i la responsabilitat que comporta. Aquest greuge ha permès explicar –des d'un punt de vista sociològic– per què existeix un major nombre de dones que homes en el sector públic i que aquest percentatge se segueix incrementant, atès que en aquest (si pensem en l'àmbit de la justícia a Andorra el panorama és clar a la Batllia, Fiscalia o Saig) perceben idèntica retribució per la mateixa feina, sense que existeixin diferències salarials no justificades.

En canvi, en el sector privat encara aquesta divergència no ha estat corregida. Les pautes d'actuació per a erradicar aquesta discriminació no raonable en el sector privat precisa, per una banda, d'una reflexió i reestructuració de l'àmbit privat i de les tasques de direcció o de gerència, alhora que, per altra banda, l'article 6.2 de la Constitució empeny els poders públics a crear aquells expedients que assoleixin en el futur l'efectivitat del principi d'igualtat.

En el darrer sentit, la Llei 13/2019, del 15 de febrer, per a la igualtat de tracte i la no-discriminació, determina com un dels seus objectius el desenvolupament de l'article 6 de la Constitució ("Article 1. Objecte. Aquesta Llei té per objecte garantir el dret a la igualtat de tracte i a la no-discriminació, en desenvolupament de l'article 1, apartat 2, i de l'article 6 de la Constitució. A aquest efecte, la Llei estableix els principis d'actuació dels poders públics i les mesures adreçades a intervenir, reeducar, prevenir, eliminar i corregir tota forma de discriminació en els sectors públic i privat"), la qual cosa, en l'extrem que és objecte de comentari, ha estat desenvolupada a l'article 13, quan disposa que "Article 13. Principi d'igualtat retributiva per raó de sexe

1. El principi d'igualtat retributiva per raó de sexe implica l'obligació de pagar per la prestació d'un treball d'igual valor la mateixa retribució, qualsevol que sigui la naturalesa d'aquesta retribució, sense que es pugui produir cap mena de discriminació per raó de sexe femení en cap dels elements o les condicions de la prestació esmentada.

2. Són d'igual valor les feines que exigeixen de les persones treballadores un conjunt comparable de coneixements professionals, de capacitats i d'esforços, de responsabilitats, i de càrrega física, mental i psicosocial.”

I l'anterior precepte no constitueix una mera declaració d'intencions, sinó que la seva infracció conté conseqüències importants, tota vegada que l'article 19 determina, en primer terme, la nul·litat de totes les disposicions, clàusules i actes dels negocis jurídics que siguin discriminatòries, les quals originaran responsabilitat civil, administrativa i, si s'escau, penal.

I, en segon terme, qui causi o toleri una situació de discriminació respon del dany ocasionat amb el seu patrimoni, mitjançant una indemnització que repari els danys i perjudicis ocasionats, al marge de les sancions que es puguin imposar per les infraccions tipificades a la Llei (art. 39 i següents).

En darrer terme, ressenyar que la pròpia norma, en la seva disposició final primera, afegeix l'article 71 bis a la recent Llei de relacions laborals, per a imposar de manera clara la igualtat retributiva: “Article 71 bis. Igualtat de remuneració

1. L'empresari està obligat a pagar per la prestació d'un treball d'igual valor la mateixa retribució, qualsevol que sigui la naturalesa d'aquesta retribució, sense que es pugui produir cap mena de discriminació per raó de sexe femení en cap dels elements o les condicions de la retribució esmentada.

2. Són d'igual valor les feines que exigeixen de les persones assalariades un conjunt comparable de coneixements professionals, de capacitats i esforços, de responsabilitats, i de càrrega física, mental i psicosocial.

3. Quan l'òrgan judicial declari l'existència d'una situació de discriminació retributiva per raó de sexe, ha de reconèixer a la persona treballadora afectada, com a part integrant de la indemnització de danys i perjudicis, les diferències retributives derivades de la desigualtat de tracte durant tot el temps en què s'ha constatat la situació de discriminació.”

La violència de gènere com a xacra social

Aquest tipus de violència, ja sigui física o psicològica, i que es fonamenta en el poder o dominació de l'home sobre la dona, és un dels efectes de la desigualtat real existent en la societat actual. Les Nacions Unides van reconèixer l'any 1995 (ja el 1993 l'Assemblea General havia aprovat la declaració sobre l'eliminació de la violència sobre la dona) que la violència de gènere limita els drets humans i impedeix l'assoliment de la igualtat, de la pau i del desenvolupament.

La conscienciació social ha vingut de la mà dels esforços de les associacions de dones que, en molts països, han efectuat una tasca ingent i requereix per part dels poders públics (art. 6.2) la creació de les condicions per a l'erradicació d'aquest mal de la societat actual, de manera que es respecti la dignitat de la dona i esdevingui efectiva la igualtat d'aquesta amb l'home.

Però el tractament d'aquesta qüestió no es pot portar a terme de manera puntual o episòdica, sinó que ha de fer-se de forma integral i interdisciplinària, amb especial cura a l'àmbit preventiu i educatiu, així com al tractament de la víctima i la seva reinserció social.

Després de la creació l'any 2006 de l'equip d'atenció integral a la dona i l'adopció de la Llei 91/2010, del 16 de desembre, qualificada de modificació dels articles 113, 114, 476 i 478 de la Llei 9/2005, del 21 de febrer, qualificada del Codi Penal, per preveure, en els supòsits més greus, la resposta punitiva, l'any 2005 s'aprova la Llei 1/2015, del 15 de gener, per a l'erradicació de la violència de gènere i de la violència domèstica.

Aquesta darrera norma aborda el tractament preventiu i reparador d'aquesta problemàtica i, en paraules de l'exposició de motius de la norma, indica:

“Davant d'aquest paradigma social i institucional s'ha considerat que era el moment oportú perquè Andorra aprovi una llei de prevenció i eradicació d'aquests tipus de violència, però no tan sols per donar compliment als compromisos internacionals i europeus, sinó també per fer efectiva la nostra pròpia Constitució i donar una resposta legislativa a les necessitats socials del moment.”

No obstant això, el seu eix fonamental és el preventiu i així fomentar accions des dels àmbits educatiu i acadèmic, social i sanitari, laboral i des dels mateixos mitjans de comunicació per a implementar una cultura que prioritzi la dignitat i la igualtat i no permeti la discriminació vinculada a la violència de gènere i a la domèstica.

L'esmentada norma diferencia i disciplina tant la violència de gènere com la domèstica. Aquestes dues realitats són definides per la Llei a l'article 2:

“Article 2 Definicions

1. S'entén per violència de gènere envers les dones una violació dels drets humans i un tipus de discriminació contra les dones, i designa tots els actes de violència basats en el gènere que comporten o són susceptibles de comportar per a les dones danys o patiments de naturalesa física, sexual, psicològica o econòmica, incloent-hi l'amenaça de dur a terme aquests actes, i la coacció o la privació arbitrària de llibertat, en la vida pública o en la privada (modificat per la disposició final 4a de la Llei 13/2019, del 15 de febrer).

2. Violència domèstica: Fa referència a tots els actes de violència física, sexual, psicològica o econòmica que es produeixen en el si de la família, llar, o entre els cònjuges o parelles de fet, antics o actuals, amb independència que l'autor del delicte comparteixi o hagi compartit el mateix domicili que la víctima.”

Esdevé ressenyable que aquesta llei se situa en el nivell de les normes més avançades en matèria de protecció de les víctimes de violència de gènere i domèstica, no solament perquè conté un recull

dels drets de les víctimes, sinó també perquè considera, directament, en la línia de les reclamacions de les organitzacions internacionals de protecció dels menors, que els fills menors d'edat d'una persona víctima de violència són també víctimes directes. Aquest extrem resulta transcendent, atès que, en seu de determinació de règims de guarda i custòdia, el Tribunal Superior de Justícia d'Andorra, sala civil, ha refusat que algú condemnat per un delictes de violència pugui ostentar la guarda i custòdia compartida dels seus fills menors.

La Llei 1/2015 va crear també (art. 20) la Comissió Nacional de Prevenció de la Violència de Gènere i Domèstica, la qual fou desenvolupada pel Decret del 9-03-2016 pel qual s'aprova el Reglament regulador de la Comissió Nacional de Prevenció de la Violència de Gènere i Domèstica.

Finalment, el Consell General va aprovar la Llei 13/2019, del 15 de febrer, per a la igualtat de tracte i la no-discriminació. Aquesta norma es conceptua com una llei general i integral de garanties que es projecta en tots els àmbits de la vida social i respecte de tot tipus de discriminació. I, precisament, en l'àmbit de protecció de la dona, s'aconsella, per la seva oportunitat:

“En particular, serà oportú desenvolupar a partir d'aquesta Llei una regulació específica en matèria d'igualtat de tracte i no-discriminació entre dones i homes, en línia amb els ordenaments jurídics més avançats en polítiques de lluita contra la discriminació.”

Aquesta norma, malgrat ésser subsidiària amb relació a aquest àmbit sectorial, conté determinades disposicions que afecten, de manera directa, el present objecte d'estudi.

Així, en primer terme, i pel que fa a l'àmbit d'aplicació de la llei, s'estableix que s'adreça especialment a les dones (art. 2), atès que han patit històricament una situació de desigualtat estructural amb relació als homes.

En segon terme, s'ofereix una nova definició de violència de gènere més tècnica que l'anterior, alhora que es considera acte discriminatori qualsevol tracte desfavorable envers les dones aquell que estigui relacionat amb la maternitat o l'embaràs (art. 10 i 11).

En tercer terme, es conté el principi d'igualtat retributiva per raó de sexe (art. 13) i es modifica, com ja hem assenyalat, la Llei de relacions laborals de 2018, tot introduint l'article 71 bis que el recull.

I, en darrer terme, s'imposa als poders públics el deure de portar a terme mesures específiques (mesures d'acció positiva) per corregir i compensar una situació patent de desigualtat de fet i de discriminació en què es puguin trobar i, en particular, a favor de les dones.

La protecció del consort supervivent

L'estudi de la protecció del consort supervivent, quan aquest és la dona, pot plantejar problemes si aquesta no es va incorporar al mercat laboral o, si malgrat fer-ho, gaudeix d'unes rendes mínimes.

L'ordenament jurídic andorrà arbitra tres ordres de beneficis viduals per a protegir el consort o convivent supervivent. D'un d'ells, els de caire voluntari, ja ens hem ocupat amb antelació (pactes de supervivència, intestació de béns a nom del consort, usdefruit capítular, etc.) i hem posat en relleu com aquests beneficis són idonis, però no s'imposen, sinó que precisen de l'autonomia de la voluntat per a crear-los, alhora que la realitat social actual, en què els matrimonis i les parelles són dissolubles i el nombre de les crisis que tenen lloc és important, no ajuda, per les conseqüències que comporta, a l'adopció d'un mecanisme previst per la viduïtat pels supòsits de trencament de la convivència.

Quant als beneficis de caire familiar, aquests són molt reduïts, atès que resten limitats a les anomenades predetraccions (dret al parament domèstic) i a l'any de plor, que difícilment es poden conceptuar com a expedients idonis per a pal·liar les conseqüències de la mort del causant respecte del supervivent, atès que avui en dia el règim de separació de béns ha esdevingut un règim de separació absoluta.

I, pel que fa als beneficis de caire successori, sí que s'ha de posar en relleu que la Llei 46/2014, del 18 de desembre, ha millorat, amb relació al dret anterior, la situació del consort supervivent, tant des de l'òptica de la successió testada com intestada.

Respecte de la successió testada, el consort, membre de la unió civil o convivent en unió estable de parella (equiparació produïda des de la Llei 46/2014), segueix sense ésser legitimari, en consonància amb els trets històrics del dret català i andorrà, però sí que ha vist millorada la seva posició des del moment en què la quarta viudal es conceptua com un remei que permet al membre de la parella sobrevivent que no té prou per a les seves necessitats amb allò rebut via testada i amb els seus propis recursos. En aquest cas, pot sol·licitar com a màxim una quarta part de l'herència líquida. I el que és rellevant és que s'entén per necessitats del supervivent poder portar un nivell de vida similar a l'anterior a la mort del causant. En aquest sentit, l'article 288.2 disposa:

“Per a determinar les necessitats del cònjuge o del convivent creditor cal tenir en compte el nivell de vida de què gaudia durant la convivència i el patrimoni relict, com també la seva edat, estat de salut, salaris o rendes que estigui percebent, perspectives econòmiques previsibles i qualsevol altra circumstància rellevant.”

Respecte de la successió intestada, la millora ha estat notable, no quant al fet que si els hereus són els descendents, el supervivent té dret a l'usdefruit de la meitat de l'herència (art. 249) amb la possibilitat de pactar amb l'hereu la commutació per béns en plena propietat, sinó amb relació a l'ordre successori.

Abans de la Llei 46/2014 el consort supervivent no esdevenia hereu *ab intestat* més que amb posterioritat als descendents, ascendents i col·laterals fins a sisè grau. Ara, la nova regulació del dret successori pren en consideració la nova realitat social i situa el consort o convivent per davant dels ascendents i col·laterals, amb l'única exigència de si existeixen ascendents respectar la llegítima d'aquests (art. 249.3).

Joan Manel Abril Campoy és Doctor en Dret i Premi extraordinari de doctorat per la UAB.

Al marge de l'activitat docent i investigadora, de la que constitueixen mostra les seves cinc monografies sobre diferents temes de dret civil i els més de 40 articles sobre diversos assumptes de dret civil, ha dedicat sempre especial atenció al dret civil català.

En els darrers 15 anys ha assumit una tasca de transferència de coneixements, que s'ha plasmat en la direcció de seminaris, organització i coordinació de postgraus, així com la impartició de ponències sobre diversos temes actuals.

Des de l'any 2007 fins al 2012 fou Director dels Serveis Jurídics de l'Excm. Ajuntament de Barcelona.

L'any 2011 va obtenir l'acreditació com a Catedràtic de Dret Civil i des de l'any 2012 va ocupar una plaça de Magistrat Titular a la Sala Civil i Penal del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya fins al juliol del 2016, que va sol·licitar l'excedència voluntària per tornar a la Universitat.

L'interès per l'estudi i elaboració del futur dret civil de Catalunya també s'ha manifestat en el nomenament com a President de la Secció d'Harmonització de la Comissió de codificació de Catalunya fins l'any 2016.

El seu interès per l'estudi, la investigació i la docència del dret privat andorrà s'inicia l'any 2001 amb la primera edició del Postgrau de dret privat d'Andorra impartit a l'UdA, el qual continua fins a l'actualitat i en què segueix exercint com a docent.

Des del 2003 ha estat Magistrat del Tribunal Superior de Justícia d'Andorra i president des de l'any 2014 fins al 2019.

La tasca d'investigació i de difusió del dret andorrà s'ha desenvolupat, entre altres, amb la participació com a autor en els quatre volums de l'any 2005 relatius als Fonaments de Dret privat andorrà, i la publicació com a autor i coordinador del primer volum, relatiu al dret de successions, de la segona edició (2018) dels Fonaments de Dret privat andorrà.

Ara és Catedràtic de Dret Civil a la UAB i Magistrat del Tribunal Constitucional d'Andorra des del febrer del 2019.

Fundació Julià Reig
Plaça de la Germandat, 9
Sant Julià de Lòria - Principat d'Andorra
Tel.: + 376 800515
fundaciojuliareig@reig.ad